

Udgivet af
Realdania By & Byg

Stines Hus

– lollandsk egnsbyggeskik

Stines Hus

- lollandsk egnsbyggeskik

Udgivet af Realdania By & Byg

Stines Hus
- lollandsk egnsbyggeskik

Realdania By & Byg 2020

ISBN: 978-87-93746-21-3

Tekst og redaktion

Kapitel 1-4: Museumsinspektør ved Museum Lolland-Falster, ph.d. Louise Sebro

Kapitel 5-6: Realdania By & Byg

Layout og tryk: OAB-Tryk ApS

Fotos og illustrationer

Museum Lolland-Falster: s. 16, 17, 19, 24 og 29

Arkitekt Niels Erik Jensen: s. 31

Arkitekt Leif Hansen: s. 55

Privat eje: s. 34, 41, 42 og 50

Kurt Rodahl Hoppe: Omslag og alle øvrige fotos

Tak til:

Museum Lolland-Falster

Poul og Margaretha Balle-Petersen

Tækkemand John Kunze

Realdania By & Byg er et helejet datterselskab af Realdania

Indholdsfortegnelse

Egnsbyggeskik på Lolland	9
Historiens vingesus	
Farvel til landsbyfællesskabet	
Bønnet husmandskoloni og Reventlow	
Fra fæstebolig til lejebolig	21
Huset	
Husmandslivet	
De allerfattigste	
Livet i Stines Hus	33
At kunne klare sig selv	
Hverdagslivet	
Udhuset og haven	
Fra husmandssted til fritidshus	43
Restaureringen af Stines Hus	45
Stråtaget	
Bindingsværket	
Stalden, loen og haven	
Et hus i evig forandring	57
1700-tallets farver	
Køkkenets støbejernskomfur	
Genbrug af gamle gulvbrædder	
English summary	66
Plantegning over Stines Hus	68

Forord

For enden af en markvej på det vestlige Lolland gemmer sig et af få tilbageværende huse, som er bygget efter en særlig lollandsk egnsbyggeskik. Huset er Stines Hus – et lille husmandssted, som med sine karakteristiske tækkede gavle og sit velbevarede interiør anno 1770 udgør et unikt stykke dansk kultur- og bygningshistorie.

Selv om det lille hus ikke umiddelbart syner af meget, så gemmer det på store fortællinger: Fortællinger om en særlig lollandsk egnsbyggeskik med tækkede, lodrette gavle. Fortællinger om tilværelsen som husmand ved det nærliggende Pederstrup Gods i 1700-tallet og fortællinger om et liv præget af fattigdom og nøjsomhed.

I 2019 købte Realdania By & Byg huset og iværksatte en nænsom restaurering. De tidligere ejere havde passet på huset, og mange steder var stemningen slået an med fine levn fra en svunden tid.

Det gjaldt ikke mindst husets stråtag, som er udført helt i tråd med den lokale byggeskik med holstensk mønning og med de særlige tækkede gavle, som i århundreder var at finde overalt på Lolland, men som i dag stort set er forsvundet. Også husmandsstedets bindingsværk var helt i tråd med egnsens byggeskik, kalket 'over stok og sten', sådan som det har været kutyme i generationer på Lolland.

Huset, der er opkaldt efter en af dets beboere gennem tiden, er et af Danmarks ældst bevarede

husmandssteder. Det blev opført på godset Pederstrups jord, hvor husmændene gjorde hoveri, og til husmandsstedet blev der tildelt fire tønder land, så fæstebonden kunne supplere familiens husholdning med lidt agerdyrkning og dyrehold. I 1700- og 1800-tallet var der tusindvis af sådanne husmandssteder over hele landet; i dag er mange nedrevet eller ombygget – med undtagelse af nogle ganske få, herunder Stines Hus på Lolland.

Nu er huset restaureret, og dets originale og stort set intakte udtryk er bevaret tillige med det historiske interiør. Fremover skal huset lejes ud, men det forbliver i Realdania By & Bygs eje og i samlingen af godt 50 unikke historiske ejendomme, herunder flere eksempler på egnsbyggeskik.

Hver for sig og til sammen er de historiske huse med til at levendegøre fortællingen om dansk bygningsarv og danske egnsbyggeskikke, og samtidig er alle de historiske huse i flittigt brug hver eneste dag – enten som ramme om erhvervsaktiviteter eller kulturelle formål eller som bolig for moderne familier. På den måde er husene med til at vise, hvordan den danske bygningskultur kan levendegøres og fremmes gennem bevaring, forandring og udvikling.

Realdania By & Byg
Juli 2020

Lollandsk egnsbyggeskik

Af Museumsinspektør ved
Museum Lolland-Falster, ph.d. Louise Sebro

Når man træder over dørtærsklen til det lille hvidkalkede bindingsværkshus, føler man sig henført til en anden tid. En tid, hvor en stor familie kunne leve på få kvadratmeter og med lavt til loftet. Går man helt stille rundt i de små kamre og stuer og kigger ud ad de lavt siddende vinduer på havens buksbom, syrener og stynede piletræer, føler man næsten væggene tale om fortidens beboere. Her har boet husmænd i træsko og strikket rød hue, gamle tandløse oldemødre og stærke kvinder, som ikke skulle bestemmes over af nogen mand.

I de små forandringer af huset, som beboerne har udført gennem årene, kan man spore, hvordan livsvilkårene har forandret sig. Fra stampede gulve til planker og mursten, fra åbent ildsted og vandspand til elektricitet og indlagt vand. Hver lille forandring hænger sammen med en forandring i et menneskes eller en families liv.

Historiens vingesus

I næsten 200 år var huset ramme om et hverdagsliv, men efter en kort årrække i forfald og stilhed, blev en endegyldig transformation iværksat. Det lille fattige hus blev i 1960'erne til et idyllisk feriehus for byboere langvejs fra.

Og måske netop derfor har huset bevaret sin karakteristiske stil og så mange traditionelle træk. Fordi det som fritidshus skulle repræsentere noget autentisk. For huset er ikke bare et fint gammelt husmandssted. Det er et sjældent velbevaret et af slagsen, og et husmandssted, som helt tydeligt hører til på Lolland.

Stines Hus har navn efter Stine Dath, som boede her til sin død i 1957. Men husets historie på sin nuværende placering går tilbage til tiden omkring 1780, og det fremstår stadig som et typisk eksempel på den byggeskik, der var fremherskende, da det blev bygget, og som var levedygtig i mange årtier frem. Går man rundt om huset og ser på bindingsværket, der for det meste består af eg, er det fuldt kalket – “over stok og sten”, en tradition man mest ser øst for Storebælt, og som var typisk for Lolland. Man ser stråtaget, som går ud over gavlen i et halvvalmet tag og med en syet mønning og ikke mindst den heltækkede gavl i den ene ende. Alt sammen helt traditionelt lollandsk. Også udskuddet – den lave udbygning på bagsiden af loen, hvor svinestien har været, og med en lem, så grisene nemt kunne lukkes ud, er særlig karakteristisk for denne egn.

Nogle af detaljerne er blevet finpudset i husets tid som fritidshus. Den syede mønning er nok typisk for Lolland, men man ved faktisk ikke, om den har set sådan ud på dette hus. De eneste gamle

Den tækkede gavl med en skyne, hvorunder der f.eks. kan hænge en stige, er en af husets bærende fredningsværdier.

Udsigt fra gårdspladsen, hvor to stynede popler markerer ankomsten.

fotos, der findes, viser en sjællandsk mønning med hønsenet over. Men de fleste andre traditionelle detaljer, som stadig ses, har fulgt med huset fra begyndelsen.

Går man indenfor, kan man også stadig fornemme husets traditionelle opbygning – trods få moderniseringer. Man går igennem bittesmå rum: To stuer, et kammer og en forstue, køkken og udhus med lo, lade og stald – og endelig det senere tilkomne hønsehuse, der forlængede huset med et ekstra fag.

Det lille hus har set mange historier og mange liv. Og det har som nævnt fået navn efter en af dets mest

markante beboere, den sidste, der havde huset som fuldtidsbolig: Stine med tilnavnet Dath. Hun døde i 1957 – 97 år gammel. Hun var født i nabohuset og havde set verden forandre sig omkring sig, men var på mange måder den sidste repræsentant for en befolkningsgruppe, der var vokset ud af den gamle verden; en befolkningsgruppe, der nu er forsvundet, nemlig husmændene og deres familier. De udgjorde den fattigste befolkning på landet og måtte arbejde for andre, samtidig med at de arbejdede for sig selv, og de måtte af og til hutle sig igennem, når det hele var lidt stramt.

Udhuslængen, hvor der oprindeligt var stald, lo og lade.

Placeringen af gårde og husmandssteder spredt i landskabet i stedet for i små klynger er resultatet af 1700-tallets landbo-reformer.

Farvel til landsbyfællesskabet

Mens huset har ligget midt i det grønne lollandske landskab, har Danmark ændret sig markant. Da det blev bygget, lå de fleste gårde og landbohuse i landsbyer. Hver landsby havde fælles arealer og et stort fællesskab. Jorden blev delvist dyrket i fællesskab med naboerne.

Hver bonde havde adgang til en bestemt del af hver mark. Husmændene havde ikke adgang til markerne, men til fælleder og overdrev, hvor deres få køer og får kunne græsse, og til skoven, hvor deres svin kunne gå på olden, dvs. leve af nødder og frugter, som de fandt i skovbunden.

Danmark var skarpt delt op i land og by. Landbefolkningen, i hvert fald de arbejdsduelige mænd, var bundet til det gods, hvor de var født. Systemet kaldtes for stavnsbåndet, og det var med til at sikre godsejerne den nødvendige arbejdskraft. Det betød, at var man født på landet, så blev man dér. Både huse og gårde var ejet af godsejeren, og landbefolkningen fæstede dem – dvs. lejede dem. Det betød blandt andet, at det ikke nødvendigvis var den samme familie, der beboede et hus eller en gård i flere generationer. Men det betød også, at en husmands søn godt kunne være heldig at fæste en gård – opdelingen mellem gårdmænd og husmænd var altså ikke så skarp.

En husmandskoloni

Men at Stines Hus blev bygget, var et tegn på, at noget var ved at ændre sig. For huset var ikke en del af en landsby med både gårde og huse. Det var derimod en del af en husmandskoloni – en helt ny opfindelse i slutningen af 1700-tallet. I 1770'erne begyndte en reformering af det danske landbrugsland at tage fart.

Det landbrugsland, vi i dag ser, når vi kører en tur rundt i landskabet, tog form i denne periode. Hvor gårde og huse hidtil havde ligget sammen i landsbyer, blev jorden nu delt op i enkeltstående parceller og gårdene flyttet ud, så de lå hver for sig, omgivet af den jord, der hørte til netop denne gård – og kun den. Det er grundlæggende sådan, det danske landskab stadig ser ud, selv om gårdene er blevet færre og jorderne større.

Når gårdene blev flyttet ud fra landsbyen, blev kun de jordløse tilbage. De blev samlet i små kolonier, og her kunne den arbejdskraft, som bønder og gods skulle bruge, få lov at bo – stadig i fæste under godset, og uden nok jord til at man kunne leve af det. De små klynger af huse ser man stadig mange steder. Nu ofte med huller imellem, hvor huse, der er gået i forfald, har stået. Men det lille hvide hus på Maglevting Møllevej er et af de få, der har overlevet i sin næsten oprindelige skikkelse.

Bønnet husmandskoloni og Reventlow

“Hveden er i laden, 6 grå hingste har jeg, teglovnens står på sin plads, snart tørreovnen med, skolen er rejst, to bøndergårde er opførte”. Sådan skrev ejeren af godset Pederstrup, en del af det store lollandske grevskab Christiansæde, veltilfreds til sin søster i september 1780.

Siden grev Reventlow havde overtaget det store grevskab i 1775, havde han utrætteligt arbejdet på en storstilet plan, der skulle modernisere og forbedre driften – så han selv kunne få større udbytte, men også så leveforhold og dyrkningsforhold for bønderne kunne forbedres. En del af forbedringerne gik ud på at flytte de fleste af grevskabets 270 gårde og lidt færre husmandssteder fra landsbyerne ud på markerne, og det er denne omfattende proces, som de to gårde i brevet til søsteren var en del af.

Nogenlunde samtidig er det lille hvide husmandssted nok også blevet flyttet til sin nuværende plads. Bønnet landsby lå en god kilometer fra husmandskolonien, og meget tyder på, at husmandsstedet lå i landsbyen i 1779, da Mads Rasmussen fra den nærliggende landsby Maglevting indgik en fæstekontrakt med greven. Mads Rasmussen fik ikke bare med huset adgang til et lille stykke jord, men også adgang til områder, der hørte til “mark og by” – altså landsbyens fællesarealer.

Til Stines Hus hørte engang 4 tdr. land, som lå umiddelbart overfor huset på den anden side af markvejen.

Kortudsnit fra Niels Darre Stockfleets kort over området fra 1788.

Pederstrup Gods med have og avlsgård ses øverst i billedet, mens Stines Hus ligger lodret nedenfor som et af de fire huse, der udgjorde Bønnet Husmænd Jorde. Til venstre herfor ses landsbyen Bønnet.

Portræt af statsminister C.D.F. Reventlow udført af portrætmaler Hans Hansen, 1805-06. Maleriets karakter afspejler 1700-tallets tradition for fyrste- og adelsportrætter med fokus på stand og profession. Reventlow er afbildet som Ridder af Elefanten. Det er den fornemste danske orden, som Reventlow havde modtaget året før.

Hans efterfølger derimod, den 21-årige Thomas Pedersen fra Bønnet, som i 1783 overtog ikke bare huset, men også Mads Rasmussens enke Johanne (på 38 år), fik kun adgang til et lille stykke jord og ingen adgang til byens fællesarealer. Genopførelsen af huset er således sikkert sket mellem 1779 og 1783, og flytningen væk fra landsbyfællesskabet var en realitet.

Mads Rasmussens familie var kun én blandt de mere end 500 familier, der over en årrække blev flyttet rundt – fordi Reventlow syntes, det var en god idé. Men den samme bevægelse skete i det meste af Danmark. Nogle steder gik den i gang tidligere, men de fleste steder skete det lidt senere. De eksperimenter, som Reventlow og andre fremsynede godsejere gennemførte på deres egne jorder, kom til at ligge til grund for en storstilet reformproces, der rigtig tog fart

fra 1784, da Reventlow og en kreds af yngre ligesindede godsejere fik fremtrædende poster i regeringen.

Et barn af oplysningstiden

Reventlow var et barn af oplysningstiden. Hans syn på verden tog udgangspunkt i den tanke, at mennesket kunne forbedre og udvikle verden. For at kunne forbedre skulle man kende til, hvordan verden hang sammen og fungerede, og derfor skulle man studere verden og blive klogere – man skulle oplyses. En del af hans tanker om at forbedre handlede om at effektivisere – skabe større udbytte fra mark og skov. Centralt i hans tankeverden var ligeledes, at det enkelte menneske havde ansvar for og dermed også skulle have mulighed for at arbejde for at forbedre sine egne forhold. Det var de tanker, der lå bag reformerne af hans egne godser, og som kom til at ligge til grund for de landsdækkende reformer. De store reformer handlede derfor også om oplysning og dannelse af bondestanden. Hvor borgerskab og adel tidligere havde set bønderne som dumme og uden fremdrift, så Reventlow og hans ligesindede nu udviklingsmuligheder. Bønderne var nok uuddannede, men de kunne ligesom børn formes, og de kunne lære at blive effektive og fremskridtsvenlige. Det krævede naturligvis kyndig vejledning, og Reventlow udlovede løbende præmier for det smukkeste hegn, den fineste kalkunhane og den bedste høst – for at lokke til engagement.

Den brede ramme, beslag og profileringer på husets ældste dør mellem entreen og øverstestuen afslører, at døren stammer fra 1700-tallet.

Det var også troen på, at selv bønder var fornufts-væsener, der gjorde, at Reventlow og andre oprettede skoler til bøndernes børn – et forarbejde, der endte i den store danske skolereform i 1814, som bød, at alle børn havde ret til undervisning. Trods den noget patroniserende tilgang til bønderne blev grunden her lagt til en selvstændighed, som ikke før var set.

Den symbolske krone på værket for de reformdrivende embedsmænd med Reventlow i spidsen var afskaffelsen af stavnsbåndet, som banede vejen for, at bøndernes sønner nu kunne søge deres lykke, hvor de havde lyst – i princippet i hvert fald. Men ud over udflytningerne fra landsbyerne var også talrige forbedringer af dyrkningsmetoder og skovdrift samt afskaffelse af hoveriarbejde – det arbejde, som fæstere hidtil havde været forpligtet til at udføre for godsejeren – til gengæld for en pengeafgift, vigtige elementer i reformprocessen.

Et helt centralt element i reformerne var også indførelsen af arvefæstet, som indebar, at bønderne blev sikret, at deres sønner kunne tage over efter dem. Dermed blev det også mere attraktivt at passe på og udvikle sin ejendom, men det betød samtidig, at de husmandssønner, som tidligere havde kunnet håbe på en gård, nu måtte se sig selv kørt ud på et sidespor.

En skarpere opdeling mellem dem med jord og dem uden var således en af konsekvenserne af reformerne.

C.D.F. Reventlow og Pederstrup

Husene i Bønnet husmandskoloni hørte under godset Pederstrup, som fra 1775 til 1827 var ejet af grev Christian Ditlev Frederik Reventlow (1748-1827). Han ejede også godserne Lungholm, Skelstofte, Aastrup og Christiansæde. Disse godser udgjorde tilsammen grevskabet Christiansæde, der i størrelse kun blev overgået af få ejendomme i datidens Danmark. I grevskabets gårde og huse levede omkring 2500 mennesker i et fæsteforhold til greven.

Reventlow stod som leder af Rentekammeret i spidsen for mange af de reformer, der forandrede

landbrug, skovbrug og skolesystem i Danmark i perioden 1784-1814. Med sin omfattende karriere i administrationen under den enevældige konge, formåede han at sætte et imponerende fingeraftryk på de forandringer, der i høj grad kan siges at have gjort Danmark til et moderne land.

Tegningen af godset Pederstrups hovedhus er udført af J.F. Richardt, 1845. Huset er opført i empirestil efter tegning af arkitekt C.F. Hansen. Siden 1940 har bygningen fungeret som museum for C.D.F. Reventlow. I dag er museet en del af Museum Lolland-Falster.

Fra fæstebolig til lejebolig

Da den lille husmandskoloni i Bønnet blev skabt omkring 1780, var der fire huse. Det kan ses på et stort kort fra 1788, der viser godset Pederstrup. "Bønnet husmænds jorder" står der så fint et lille stykke fra resterne af landsbyen Bønnet, men i et landskab, hvor allerede mange gårde ligger for sig selv, omgivet af egne marker. I kolonien ligger på hver sit lille aflange jordstykke fire små huse på række omgivet af en lille have og hver med en langstrakt, men ganske lille mark, 4 tdr. land til hvert hus.

Husmandskolonien

Det var ikke alle steder, husmændene fik jord ved udflytningen. Men det var et vigtigt princip for Reventlow. I 1784 formulerede han princippet med udgangspunkt i, at en husmand skulle kunne holde en ko og nogle småkreaturer, altså grise og får. Før udflytningen kunne disse dyr græsse på landsbyens fællesarealer, men nu krævede græsning altså et personligt jordtilliggende. Men det er også sigende, at de 4 tdr. land ikke var nok til, at en familie kunne leve af det. Der var ikke plads til at dyrke afgrøder, der kunne brødføde en familie, og hele hensigten med at have husmænd på landet var da også, at de skulle fungere som arbejdskraft for godset – og for bønderne, evt. suppleret med et håndværk.

Husmandskolonien ligger kun en kilometer fra hovedgården, godset Pederstrup, der på kortet ses

liggende omgivet af avlsbygninger, søer og en smukt udlagt symmetrisk, "fransk" have. Beboerne har således ikke haft langt til arbejde, når der skulle høstes hø, muges ud ved hestene, køres for godsejeren eller vaskes tøj.

Stines Hus

Huset, som det ser ud i dag, er et vinkelhus. Den nord-sydgående længe udgør boligen, mens den øst-vestgående længe danner udhuset med lo, lade, stald og hønsehus. Der er usikkerhed og uenighed om, hvorvidt huset på et tidspunkt har været enlænget og først senere er blevet udvidet. På kortet fra 1788 er alle husene i kolonien enlængede. I 1850 bliver huset i et brandsyn beskrevet som et vinkelhus med tretten fag – hvilket stemmer overens med det hus, der står i dag. Kortmateriale kan dog være en usikker kilde til, hvordan konkrete huse har set ud, selv om kortet fra 1788 er ganske detaljeret. Huset kan altså sagtens have haft begge længer, selv om det ikke ser sådan ud på kortet.

Til gengæld viser undersøgelser af husets konstruktion, at der er store forskelle i de materialer, der er anvendt i de to længer. Udhuslængen indeholder en del forskelligartet tømmer, som bærer præg af at være genbrug. Boliglængen ser derimod ud til at være opført på én gang og struktureret med ensartet og nummereret tømmer. Forskellige tolkninger er

derfor mulige. Det er sandsynligt, at udhuslængen er opført af genbrugsmateriale, sandsynligvis fra det hus, som Mads Rasmussen fæstede i 1779, og som lå i landsbyen. Men det er også sandsynligt, at huset, da det blev flyttet, blev forbedret og udvidet med en ny boliglænge. Et led i reformerne var også at forbedre boligmassen.

Men man kan naturligvis ikke udelukke, at den forbedring først er sket senere. I 1828, da konen i huset, Ingeborg Petersdatter døde, var der ifølge skiftepapirerne tre sengesteder. Det tyder på flere stuer, så da er forbedringen i hvert fald sket. Men hvis den først er sket efter opførelsen af huset, ville man have

flyttet boligen fra den nuværende udhuslænge og dermed også skorstenen fra den gamle længe til den nye, og det er der ikke umiddelbart tegn på. Indtil bedre beviser fremkommer, må man derfor nok se det som mest sandsynligt, at det hus, Thomas Pedersen overtog i 1783, lignede det, der ligger der i dag, ganske meget.

Husmandsliv

Thomas Petersen overtog, som nævnt, ikke bare et hus, men også en enke. Han flyttede ind til Johanne og hendes datter Sidsel, og efter et par år kom endnu en datter til. Hun blev døbt Kirsten. Imidlertid

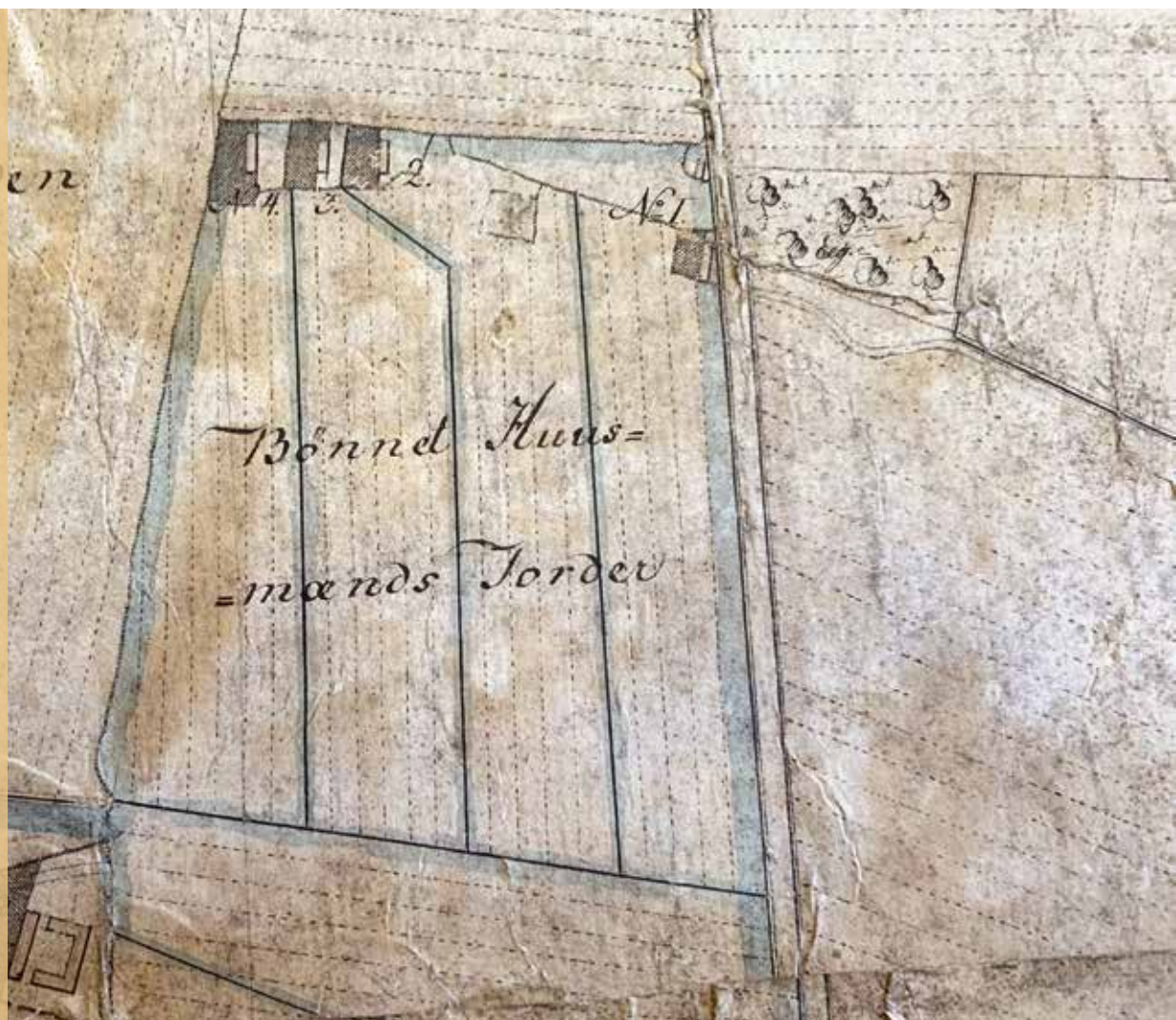
Udbygningen på bagsiden af loen – udskuddet – var indrettet som svinesti med egen indgang.

Stalden i Stines Hus står endnu intakt med båse til tre køer, fodertrug og bindsel.

Kortudsnit over
Bønnet Husmænds
Jorde fra 1788, hvor
husene er flyttet fra
landsbyklyngen til
deres nuværende
placering.

Stines Hus har nr. 3.
Kortet er tegnet af
Niels Darre Stockflet.

døde Johanne, og Thomas fik en ny kone, Ingeborg, som til gengæld blev enke i 1799, da Thomas døde, ikke engang 40 år gammel. Som før gik både hus og kone videre, idet Ingeborg giftede sig med den næste fæster af huset, Hans Pedersen. Også han nåede efter Ingeborgs død i 1828 endnu et ægteskab, og denne anden kone, Johanne Mathisdatter, giftede sig igen som enke med en Niels Poulsen i 1835.

Huset har altså fra 1783 til 1835 haft tre fæstere, som tilsammen havde tre koner – men ingen sad som enke eller enkemand i årevis, og alle var de gift med to forskellige igennem deres liv. Overlevelse krævede tydeligvis, at der var både en husbond og en madmor, men det er nok sandsynligt, at også greven har spillet en rolle i forventningen om, at man ved overtagelsen af fæstet også overtog den efterlevende hustru. Således undgik godsejeren at skulle skaffe aftægtsbolig til en fattig enke med små børn.

Den lille detalje – som naturligvis har været meget stor i det individuelle menneskeliv – afspejler, hvordan et gods var en helhed, et lille univers, hvor familieliv, arbejdsliv og boformer hang sammen, og hvor godsejeren havde ganske stor indflydelse på, hvordan de undergivnes liv kom til at forme sig – også efter de store landboreformer.

I dag har det lille hus trægulve og stengulve. Meget tyder dog på, at flere af rummene oprindeligt har haft stampede lergulve. Væggene har nok været

kalket hvide inde og ude, og træværket omkring vinduer og døre malet gråt. Grundplanen synes ikke at have ændret sig, og der har derfor altid været to døre: Én til en lille forstue med et ganske lille kammer bag og med indgang til de to stuer, og én til køkkenet, hvor det åbne ildsted var bygget sammen med skorstenen, der stod i skellet mellem køkken og dagligstue.

I alle skifter gennem tiden, hvor man kan se, hvilke ejendele den afdøde har haft, optræder der en bilæggerovn. Det vil sige, at der i stuen har stået en ovn, som man varmede op ved at skubbe gløder og brændsel ind i den fra det åbne ildsted i køkkenet. Til gengæld har der ikke været opvarmning i kammeret eller den anden stue i gavlen, som man ellers ser det, f.eks. i Ane Huggemands hus på Frilandsmuseet i Maribo, som minder meget om dette hus.

I skifterne ser man tillige mange dyner, underdyner, puder og lagner. Som nævnt var der i 1799 kun en seng – med omhæng i stof med grønt tryk, antagelig fint, mønstret bomuld. Senere var der som nævnt hele tre sengesteder, og ud over ovne og andre genstande i metal var det dyner og senge, der repræsenterede den største værdi i huset. En dyne med vævede striber, måske i kostbart garn farvet med indigo var dyr, men skulle også gerne holde i flere generationer. Ellers er det husgeråd og redskaber til landbruget, der fylder mest i huset.

Haven er ikke genskabt ud fra et bestemt tidspunkt i historien, men i stedet beplantet med planter og blomster, som var traditionelle for haver på landet, bl.a. stauder, æbletræer og popler.

Listerne over indbo bliver længere og længere med årene, og selv om der på intet tidspunkt er tale om velhavende husholdninger, så kan man se, at forbrugsmønstret udvikler sig. For eksempel kommer der æbleskivepander til, og ikke mindst tepotten vidner om, at den kostbare te fra Kina, som i 1700-årene var forbeholdt herskabet, efterhånden også finder vej til de fattigste på landet.

Husdyrholdet var en central del af husmandslivet. Alle husmandsstederne i kolonien havde husdyr. Typisk havde man 2-3 får eller køer – ikke alle havde det samme. Dertil kom typisk et par grise, gæs og for nogles vedkommende en hest. Det har været en arbejdshest, som man med en pløjemakker kun spænde for den fælles plov og således tjene penge på at pløje for bønder eller herremænd. Spinderokkene vidner om, at fårenes uld blev omsat til garn.

Ingen af beboerne i Stines Hus bliver beskrevet som håndværkere, i modsætning til naboerne, hvoriblandt man både finder en tømrer, en skrædder og en bødker. Men alle har de også arbejdet for godset, dels som afgift for fæste af huset, dels som lønarbejde, der fik det hele til at løbe rundt.

De allerfattigste

Da Johanne Mathisdatter i 1835 giftede sig med sin anden ægtemand, Niels Poulsen, gik alt imidlertid ikke, som det skulle. Noget var i gære i det ellers

Et ældre foto af et andet hus på Lolland, Ane Huggemands Hus, der på mange måder ligner Stines Hus med holstensk mønning og udskud.

veletablerede ægteskabssystem. Hvorfor ved man ikke, men Johanne og Niels blev separeret engang i 1840'erne. Johanne blev i huset, men var nu ikke en enke, der kunne overtages. Og måske var tiden også ved at løbe fra det system.

I stedet blev den nye fæster i 1848, Hans Rasmussen Kusk, pålagt at bygge en aftægtsbolig til Johanne på grunden. Godsejeren fremstår stadig som den myndige magt bag beboernes liv, der ikke bare sørger for bygningernes anvendelse, men som også skal sikre sig, at alle mennesker får et sted at høre til. Johanne kunne altså ikke overtage selve fæstet, men alligevel blev der, om end i det små, sørget for hende.

Hans Rasmussen Kusks navn synes at være knyttet til hans funktion, idet han formodentlig har været kusk på Pederstrup ved siden af sit arbejde med egen jord. Men han skulle ikke sørge for Johanne. Til

gengæld blev der i det lille aftægtshus også bygget en maltkølle – en tørreovn til malt, som alle brugte til øl. Johanne har sikkert levet af at tørre malt for folk.

Aftægtshuset blev liggende indtil 1905, med skiftende beboere. Flere af dem var enlige kvinder, andre var par. Alle var tilknyttet godset på den ene eller den anden måde. Godset sørgede altså for sine fattige langt op i tiden. Den sidste beboer, Trine Rasmussen, levede af at spinde for folk og fik tilmed aldersunderstøttelse. Hun havde aldrig været gift, men fået et barn uden for ægteskab. Barnet boede i København. Og Trine har nok været en ensom skikkelse, som i hvert fald fik et trist endeligt. En kvinde, der var lille pige i 1905, da Trine døde, fortalte senere, at rotterne havde nået at gnave Trines ansigt godt af, inden man fandt hendes lig. Efter Trines død blev huset revet ned.

I Stines Hus er døre og vinduer mod gården malet i persisk rød, mens vinduerne mod haven er malet hvide. Overalt er huset kalket over 'stok og sten'.

Bislaget ved køkkendøren er en pyntelig tilføjelse til huset, som kom til i Stines tid.

Fra fæster til lejer

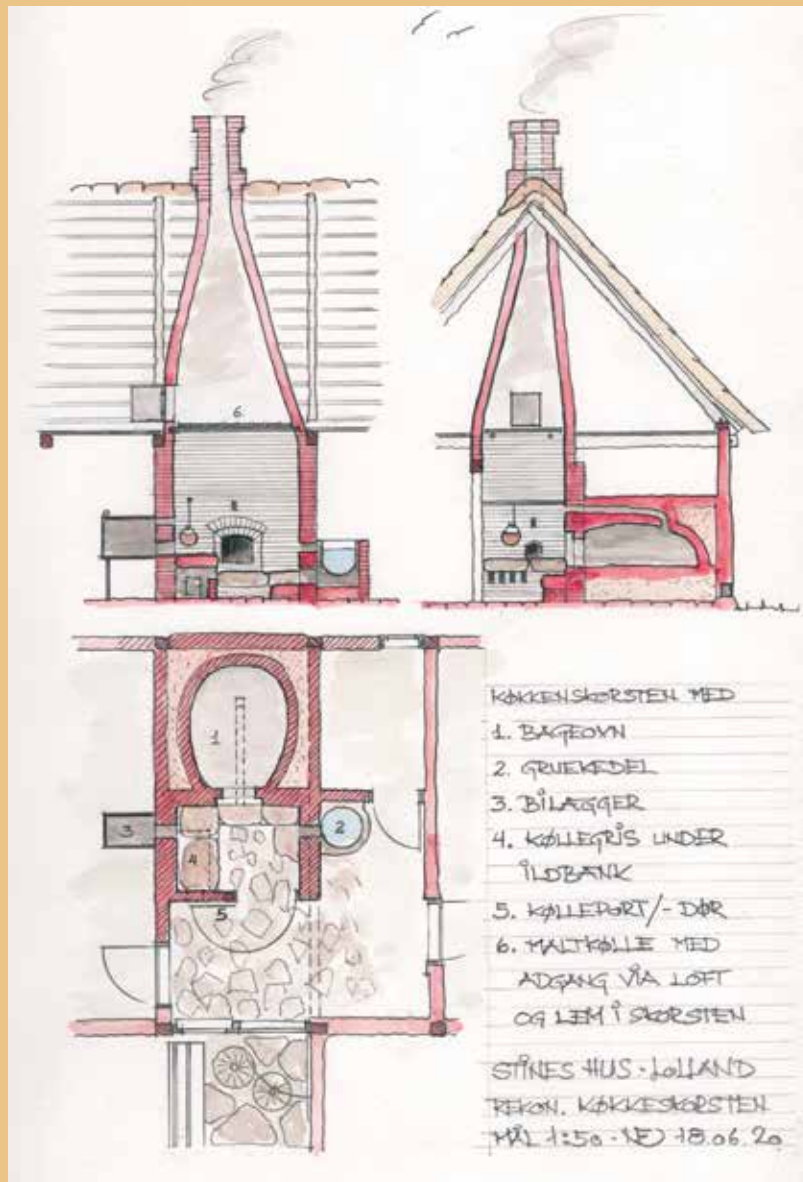
Hans Rasmussen, der blev pålagt at bygge aftægtsboligen, blev også den sidste fæster af huset. Herefter gik godset over til at leje husene ud. Om det har betydet det store for det daglige liv, er svært at sige, men det er et tegn på, at den gamle symbolske forbindelse mellem godsejer og undergivne var i forandring. Beskyttelsen ved at høre under et gods var langsomt ved at forsvinde.

Den første lejekontrakt blev underskrevet i 1873, og to mere fulgte i de følgende årtier. Lejerne forbedrede løbende huset. Tømmeret i bindingsværket forblev, hvor det var, men tavlene blev løbende skiftet.

Hvor Stines Hus oprindeligt har haft lerklinet fletværk flere steder, blev der løbende forbedret med teglsten, nogle steder ubrændte, andre steder brændte. Den forskel kan tyde på, at forbedringerne er sket på forskellige tidspunkter. Hvidkalkning inde og ude synes at have været den konstante måde at holde huset på. Stråtaget er sikkert løbende blevet skiftet, og de lerstampede gulve er efterhånden blevet erstattet af gulvplanker i stuerne og stengulve i køkken og kammer.

I slutningen af 1800-tallet blev der gennemført mere omfattende forbedringer af huset. Udhulslængen blev forlænget med et fag, så der blev plads til et hønsehus, flere vinduer blev skiftet til nogle, der var større, og et bislag, et indgangsparti af træ, blev bygget ved køkkendøren. Huset fandt i denne periode sin endelige form.

Ildstedet – husets centrum

Ildstedet har til alle tider været omdrejningspunkt for den menneskelige bolig. Oprindeligt udgjorde ildstedet et bål på gulvet, men fra omkring år 1600 udvikledes skorstenen som en muret konstruktion med røgaftræk og pipe.

Ildstedet havde stor indflydelse på indretningen af boligen, og i Danmark udviklede stuehuset sig i to retninger – kaminhuset og ovnhuset. I den østlige del af landet samt Nordjylland blev ovnhuset det herskende. I disse huse indrettede man forstuen med et ildsted med skorsten, bageovn og måske gruekedel samt indfyring til en bilæggerovn på den anden side af væggen i dagligstuen.

Når husmoderen skulle lave mad, stod hun under skorstenen som under en baldakin. På den ene side havde hun det åbne ildsted på en muret ildbænk. Her foregik den daglige madlavning. Over ildbænken var indfyringshullet til bilæggerovnen, der blev opvarmet med gløder. Foran sig havde hun lågen til bageovnen, og på sin anden side indfyringshul til gruekedlen.

I modsætning til ildstedet blev ovn og gruekedel kun anvendt med mellemrum.

Fra midten af 1800-tallet begyndte jernkomfurer at udkonkurrere de åbne ildsteder og store bageovne, der blev revet ned. Langsomt begyndte forstuen at udvikle sig til det rum, vi i dag kalder køkkenet.

Livet i Stines Hus

Det var dette hvidkalkede hus, at Hansine Kristine Wilhelmine Karlsen, der aldrig blev kaldt andet end Stine Dath, i 1920'erne flyttede ind i. Stine blev født i 1860 og voksede op i nabohuset under fattige kår. Hendes bedstefar havde været arbejder under Pederstrup og boet i de ydmyge lerhuse, som Grev Reventlow havde opført til arbejderne.

Bedstefaren fæstede det lille enlængede hus i 1817, og i Stines barndom boede de fire generationer i huset, der kun havde fire fag til beboelse.

Som 7-årig blev Stine sendt til Pederstrup som hønsepige, og efter konfirmationen tjente hun på flere gårde i omegnen, men endte med fast tjeneste på Pederstrup, hvor hun malkede, jævned møddingen og spandt. I den tid boede hun på Pederstrup, men da hendes forældre mod slutningen af århundredet blev gamle og var bange for ikke at kunne klare sig i det lille husmandssted og derfor frygtede fattiggården, flyttede hun hjem. Hun overtog lejen af huset – stadig nabohuset – i 1907, da hendes far døde.

Men da det hvide hus – nu kendt som Stines Hus – blev ledigt engang i 1920'erne, flyttede hun til det større og bedre hus. Hendes barndomshjem blev siden revet ned.

I Stines Hus gik man ind ad køkkendøren. I meget sjældne tilfælde blev hoveddøren brugt, formodentlig kun når hun på sine gamle dage holdt store fød-

selsdagsselskaber med kringle og lagkage fra bageren. Men livet i huset centrerede sig omkring køkkenet og dagligstuen, som i Stines tid stadig var de to eneste opvarmede rum.

At kunne klare sig selv

Da Stine var 76 år gammel, i 1936, blev det åbne ildsted i køkkenet sløjftet. Det var brandtilsynet, der ikke mente, det var forsvarligt med en åben skorsten. Stine fik derfor et jernkomfur. Men meget tyder dog på, at hun nærmest ikke har brugt det. Jernkomfurer kom frem i midten af 1800-tallet, men i det lille husmandssted gik moderniseringen ikke altid hurtigt. Den brændeovn, som erstattede bilæggerovnen i stuen, blev efterfølgende det sted, hvor Stine kogte sit kaffevand og varmede sin mad, hvis ikke hun brugte et lille primusapparat.

Bag køkkenet var der et spisekammer, adskilt af en bræddevæg, men de mange, der har fortalt om livet i huset på Stines tid, mente, at der nok mere var rod og rotter end mad i det spisekammer. I det hele taget har der nok ikke været de store maddepoter i huset. Stine fik gerne lidt hist og pist, når hun var ude at arbejde for folk. Til gengæld gav hun gerne en hård pære fra haven, som faktisk var uspiselig. Men det var hendes måde at give noget til gengæld, for den mad hun fik, og som jo nok i virkeligheden var almisser fra folk, der havde mere. På vejen til Peder-

Det nyindrettede køkken med Stines gamle jernkomfur. Bag komfuret, hvor bageovnen engang lå, er der nu indrettet spiseplads.

Stines barndomshjem, der i dag er revet ned. Huset var ligeledes beliggende på Mageltving Møllevej, og et af de oprindelige fire husmandssteder på vejen.

strup, hvor hun hele livet fortsatte med at tjene fra tid til anden, kunne der også gerne ryge et par roer eller en fasan ind under kjolens skørter – gerne ved hjælp fra hendes hund, der altid hed Lap.

Stine og Christian

Stine blev aldrig gift, selv om hun slog pjalterne sammen med en sadelmager, der hed Christian Petersen. Men han var ikke den eneste mand i Stines liv, om end han var den eneste, som hun boede sammen med. Stines ry var ikke, hvad man dengang ville kalde godt. Men hun klarede sig selv, og ingen skulle bestemme over hende. At hendes ko så kunne komme til tyr hos en gårdmand, fordi gårdmanden

efterfølgende kunne komme på besøg hos Stine – det siger nok en hel del om, hvordan det var at skulle klare sig som enlig kvinde i det gammeldags bondesamfund.

At Stine og Christian aldrig blev gift var sådan set heller ikke med Christians gode vilje. I 1914 fik de faktisk taget et bryllupsbillede. Hun i sin sorte kjole med perlebroderi, han i sit gode jakkesæt. Men da Christian efterfølgende kom til at sige højt til en nabo, at driften af landbruget ville forandres, når han blev mand i huset. Ja, så blev det bryllup afløst. Christian røg dog ikke ud, men at han ikke blev husbond, havde nok en vis betydning. Huset var Stines, og det var hende, der bestemte. De traditionelle kønsroller

Stines Hus med haven, som i sin tid forsynede beboerne med frugt og grønt til husholdningen.

Husets dagligstue med kig til det lille kammer, entreen med hoveddøren og øverstestuen, der kun blev anvendt til fint brug.

blev til en vis grad sat ud af kraft, når papirerne ikke understøttede dem.

Hverdagslivet

Måske derfor blev det Christian, der indtil sin død i 1936 sov i det lille uopvarmede kammer bag forstuen, mens Stine residerede i dagligstuen opvarmet af bilæggerovnen. Det var denne stue, der var det helt centrale rum for Stines liv. Her både sov og spiste hun.

Sengen kunne en af husets forgængere næsten have følt sig hjemme i. Den var moderne på den måde, at den ikke havde omhæng, som ellers havde været traditionen, men til gengæld var den redt på gammeldags maner. Der var flere madrasser – den øverste stoppet med hø – og flere topdyner, puder og lagner. De gamle brugte ikke dynebetræk, og det gjorde Stine heller ikke.

At det var vigtigt for Stine at kunne klare sig, understreges af, at hun i fodenden havde en lang jernfil liggende – til hvis der skulle komme tyveknægte. Det slidte sengetæppe blev udskiftet med et fint og helt et, når der en sjælden gang skulle komme gæster.

I stuen stod også adskillige stole, en polstret sofa i gammel stil, som hun havde fået af nogle gårdfolk i Bønnet, og to borde. På klapbordet foran sofaen lå der en voksduk. Det var her, Stine og Christian spiste deres måltider. At Stines hverdagskop af musselmalet

porcelæn altid stod fremme, mens Christians ølglas, der aldrig blev vasket op, stod i vindueskarmen ved de røde gardiner, vidner om, hvordan livet i huset var bygget op omkring hverdagens rutiner, og at de få, centrale genstande var personlige.

Stadsestuen

I gavlen af huset lå en stue med samme størrelse som dagligstuen. Der var ingen varmekilde. Den har sikkert tidligere været brugt som stadsestue, eller den har fungeret som soverum i perioder, hvor der har boet store familier i huset. Men på Stines tid havde den ikke rigtig nogen daglig funktion. Som de andre rum var væggene på Stines tid rødkalkede, og loft, vinduer og døre var malet grå.

Stuen kunne træde i karakter som gæsteværelse i sjældne tilfælde, hvor der var overnattende gæster, men ellers blev den brugt som opbevaringsrum. Det var også her, de fint broderede pudevar, som Stine ejede, lå på sengen, så de ikke blev spist af møl – der er intet, der tyder på, at de nogensinde blev brugt. Her var ellers både dragkister og klædeskab. Alt Stines udstyr blev opbevaret her, og som en kuriositet stod der en hatteæske, hvor Stine kom de kager i, som gæsterne medbragte til hendes fødselsdage – hun fik dem sjældent spist, før de mugnede.

Kongebilleder, chokoladekander, bolsjeskåle og fine vaser var at finde i dette rum – alt sammen gen-

stande, der nok havde værdi og kunne pynte, men som ikke i dagligstuen ville passe til den pragmatiske indretning. De to fajancelysestager, som Stine havde arvet fra sin oldemor, fik dog en fortælling med på vejen. De havde brændt over alle lig i Stines familie. Selv om de ikke kom til at lyse over Stine, da hun døde, fortæller de måske om, hvad den øverste stue også har været brugt til – at ligge lig, som det var tradition på landet fra gammel tid.

Udhuset og haven

På mange måder hørte Stine til i den gamle verden. Ikke så mærkeligt måske, hun var jo født i 1860. Hun “majede” huset med friske grene om foråret – en gammel frugtbarhedstradition. Hun fodrede sine tre køer med en særlig blanding af traditionelt kvægfoder og kaffegrums og gulvvaskevand, og var kendt vidt og bredt for at have gode malkekøer.

Og selv om Stine kun havde de fire tdr. land, som altid havde hørt til huset, så var de et vigtigt grundlag for netop dyreholdet. Foderroer, kløver og korn, der blev dyrket, var primært til dyrefoder – og blev suppleret med høg, der blev slået i grøftekanter, eller i parken til Pederstrup, hvor ejerfamilien sjældent kom efter 1920. De tre køer stod i stalden, som var det største rum i udhuslængen, hvor også dasset stod i hjørnet.

Loen, hvor kornet blev tærsket med plejl og høet lagt op på loftet. I dag fører begge døre til stalden, hvor Stines tre køer stod. Men på Stines tid førte den lukkede dør til husets das.

Ved siden af stalden hen mod køkkenet var loen, hvor en dør førte ind. For at komme ind i udhuset skulle man ud af køkkendøren og ind den vej. I loen blev der tærsket. I Stines sidste år ved hjælp af maskindrevet tærskværk, men tidligere på gammeldags manér med plejl. Kornet blev samlet i sække og sat op på loftet over stuerne. Hø og halm blev sat i laden, køkkenet eller på høloftet over stalden. En lem i den tækkede gavl førte derind.

Udskuddet

Gik man rundt om gavlen og rundt om huset, mødte man en lille have, der var både til nytte og fornøjelse. Det meste var helligt afgrøder som kartofler og grønkål, men der var også plads til en prydhave, som dog omfattede adskillige bærbuske. Mange frugtræer var spredt i haven, men de af dem, som Stine havde forsøgt at så ved hjælp af æblekerner, gav ikke god frugt. Så helt til nytte var de ikke. Syrenlysthus, roser og stokroser og kristtjørnen omgivet af en lav buksbomhæk gjorde til gengæld haven til andet end blot en praktisk foranstaltning. Hegn lavede Stine af pilegrene fra de to piletræer, der jævnligt blev stynet. Det var en gammel tradition, og før i tiden var de flettede pilehegn at finde over hele Lolland.

Gik man tilbage mod gårdspladsen, passerede man udskuddet – den lave udbygning, som stråta-

get gik helt ud over. Sådanne udskud er også meget karakteristiske for lollandsk byggeskik. Det er blevet udvidet undervejs, måske med den del, der er bygget af brædder, og som Stine brugte til brænde. Men den del, der ligger ved loen, er formodentlig lige så gammel som huset, opført som bindingsværk, og det fungerede som Stines svinesti.

Det er også her, lemme sidder, så grisene kunne løbe ud. Grise var ikke som kvæget en konstant tilstedeværelse. Hvert forår købte Stine to smågrise, som blev fedet op hen over sommeren, og inden jul solgte hun den ene og slagtede selv den anden. Der var altså økonomi i at skaffe foder til en gris en hel sommer. I det yderste fag i udhuset lå Stines hønsehus.

Landbruget ved det lille husmandssted var således stadig på Stines tid, helt op til 2. Verdenskrig, som Grev Reventlow havde tænkt 150 år før, centreret omkring dyrehold. Og Stine måtte stadig, ligesom dem der kom før hende, supplere sin indtægt ved at arbejde for gods og bønder. Men Stine blev den sidste, der i huset levede på den gamle manér. Da hun døde i 1957, stod huset tomt, og naboerne købte grunden for at udnytte jorden selv. Og hvis ikke noget helt særligt var sket, ville huset dengang være blevet sprunget i luften i forbindelse med en hjemmefærnsøvelse, men livstilsmagasinet Bo Bedre reddede Stines Hus.

Husmandens have

Haven var en vigtig del af husmandens selvforsyning, og i modsætning til markerne var dette konernes ansvarsområde. Haven var typisk inddelt efter funktion i markerede og afgrænsede rum: nyttehave, abildgård, puthave, brændehave og prydhave.

Fra abildgården fik man frugt til madlavningen, og mellem træerne lå puthaven, hvor hønsene gik. De åd snegle og ukrudt og gav samtidig æg. Nyttehaven leverede grøntsager især kål og løg men med tiden også kartofler og gulerødder. I brændehaven kunne

man høste ris til optænding og koste samt opbevare brændsel. Og selvom prydhaven med små buksbomhække, urter og farverige blomster har været køn at se på, så har også den haft en nytteværdi.

Buksbom kunne bruges til kistepynt, og lavendler både duftede godt og kunne holde møl væk, hvis man lagde dem i dragkisterne med uldtøj.

På billedet fra ca. 1930 ses Stine, hunden Lap og sadelmager Christian Petersen. De to boede sammen, men blev aldrig gift.

Bo Betre 1963. Her vil jeg gerne sælge stenen hus! DS-P

Så meget som muligt

Ved landevejen gennem Køltinge på Lolland ligger mælkebonder Sofus Jensens hus. Den ene gavl er muret op, men resten af huset er bindingsværk. Prisen! Jo, den er så meget som muligt. Vi tipper omkring 20.000 kroner.

Der står en køber på spring

Som et eksempel på, hvad man kan få for pengene, er dette hus godt. Når 3½ tønde land bliver solgt fro, vil prisen kunne komme ned på ca. 11.000 kr. Huset ligger i Slesse pr. Øster Ulslev, Lolland, og ejes af Arne Pedersen.

Man blev der gerne

Børge Larsen i Salt syd for Gislev på Fyn har for langt til sit arbejde, og det forstår man godt. Huset ligger for enden af en blind markvej, lige op til en lille skov - fredeligt, idyllisk og ugenert. Huset er ret stort og yderst velholdt - den ene længe har fornylig fået nyt, fast tag, og prisen er naturligvis dertil. Når de fire tønder land er solgt fro, når vi ned til 19-20.000 kr. Huset er sandsynligvis fra første halvdel af forrige århundrede.

Rigtig gammel, »original« gård

For 6400 kr. - eller deromkring - kan man erhverve denne gamle, lollandske gård - men der skal vel at mærke gøres en hel del ved byrningerne. Huset har været beboet af en gammel dame, der døde for fem år siden i en alder af 93 år. Uær er således ændret meget lidt i løbet af de sidste 100 år - ja, faktisk er huset lige til at flytte på et frilandsmuseum. Beliggenheden er aldeles dejlig - lige op til den store og smukke Reventlow Park. Huset ejes af Hans Christensen, Bønnet pr. Torrig.

Jens Lødegårds hus

Vil De have et rigtigt, godt, gammeldags bindingsværkshus, skal De se på Jens Lødegårds hus i Vise syd for Vøjle. Det er stort og godt og vindt og skævt - og har været målt op af Nationalmuseet. Prisen - ja, den må vi snakke meget om...

Bindingsværk indenunder

Når to tønder land jord er solgt fro, vil dette lollandske hus formodentlig komme til at koste 14-15.000 kr. Det har faktisk kun én fejl nemlig at man har pudset oven på bindingsværket. Sælges gennem Viktor Larsen, Høvebyen 32, Høveby.

BONDEHUSE I STRIBEVIS

Ikke stort nok til otte børn

»Har De en 15-20.000 kr., kan huset blive Deres, skrev Emil Sørensen i Boes pr. Skanderborg. Huset er den ene halvdel af et langt hus. Det er ret stort, men til hr. og fru Sørensen og deres otte børn er det umågteligt for småt.

Det ene af de to

Der skulle være to gamle huse til salg i Løgeskov pr. Stenstrup Station på Fyn. Det ene landt vi aldrig frem til, her er det andet, der tilhører Frantz P. Larsen. Det er i nogenlunde god stand og ligger lunt. Prisen skal være 18.000 kr....

Endnu ikke spoleret

Chr. Jensen i Bregninge på Lolland »kunne tænke sig at sælge. Huset er aldeles dejligt - et rigtigt, gammelt bindingsværkshus, som endnu ikke er blevet spoleret. Prisen er kun 15.000 kr. Havde vi penge, købte vi det selv....

Huset på forsiden

Dette hus er et af de mest velholdte, vi har set. Det ejes af møbelsnedker Erik Hansen og ligger i Høldager pr. Svendborg. Oliekomun, vaskemaskine og køleskab kan medfølge - det afhænger af prisen. »Vi starter ved 30.000 kr....»

Fra husmandssted til fritidshus

Det blev livsstilsmagasinet Bo Bedre, der reddede Stines hus. Boligmagasinet havde i midten af 1960'erne en serie med billeder af idylliske bindingsværkshuse til salg rundt omkring i Danmark. Med moderniseringen af Danmark, velfærdsstatens fremkomst og retten til ferie, blev det pludselig alle mennesker beskåret at holde fri.

Godt på afstand af fortidens fattige liv på landet kunne det moderne menneske iscenesætte sig selv i landlig idyl med et nyt og autentisk sommerhus, der mindede om summende bier, hjemmekogt marmelade og et romantisk, primitivt liv. Ikke meget anderledes end adelens sværmerier for naturen og det simple liv på landet i slutningen af 1700-tallet, som faktisk også C.D.F. Reventlow og hans familie var inspireret af.

Et af husene, der blev vist i Bo Bedres serie, var Stines Hus. Det blev opdaget og købt af etnologen Poul Balle-Petersen, der med sine studier i landboliv og byggestil havde god sans for at restaurere huset nænsomt og bevare det så uspoleret som muligt, når man trods alt gerne ville have nogle moderne bekvemmeligheder. Poul Balle-Petersen interviewede i 1960'erne folk, der havde kendt Stine Dath, og takket være disse interviews er Stines historie i dag nedskrevet.

Den senere ejer, en restaureringsarkitekt, videreførte arbejdet med at bevare huset. Laden blev transformeret til soveværelse og badeværelse, hønehuset, der tidligere var blevet revet ned, blev siden genopført som gæsteværelse, og spisekammeret blev sløjfet, så der i stedet var plads til en spiseplads i køkkenet. Men i al væsentlighed blev den oprindelige grundplan bevaret.

Med etnologi og arkitekturhistorie blev der ligefrem tilført typiske stilelementer, selv om det aldrig før havde været i huset. Træværket inde i huset blev f.eks. malet almueblåt, hvad mange bondehuse har haft, men nok ikke Stines Hus. Mønningen blev syet på traditionel manér, og den tækkede gavl med det halvvalmede tag blev rekonstrueret ad flere omgange, så det nu ser helt rigtigt ud. Selv om der kom moderne elkomfur, blev også brændekomfuret bevaret.

Og således fremstår Stines Hus i dag som et vidnesbyrd om, hvordan et sådant klassisk lollandsk husmandssted har set ud gennem de ca. 150 år, hvor det fungerede som centrum for livet i en familie. Nænsomt restaureret og bevaret, men ført ind i sin nye tilværelse som fristed for moderne mennesker.

Restaureringen af Stines Hus

Af Realdania By & Byg

I Stines Hus på den stille markvej omgivet af marker og træer er farverne både ude og inde i evig forandring. De gæster, som besøger huset en kølig efterårsdag, vil opleve farver og stemninger hentet fra den dybe, mørke og mættede ende af farveskalaen, mens de gæster, som besøger huset en solrig forårsdag, vil gå derfra med en ganske anderledes lys og klar farveoplevelse.

Når forårssolens skarpe stråler rammer dagligstuenes grønne vægge, vil de opleves som næsten mintgrønne, mens de på en gråvejsdag antager en dyb mosgrøn tone. I det lille gæsteværelse vil farveoplevelsen den ene dag være babylyserød og den næste dag pink, mens øverstestuen, der trods navnet udgør bare 12 kvm, changerer i et væld af gule toner.

Og udenfor i den omgivende have med gårdsplads og stauder, hostabede, syrener, bærbuske og frugttræer og med popler i skellet til de vidtstrakte marker i det flade lollandske landbrugsland, skifter farvepaletten tilsvarende, i takt med årtiderne og døgnets rytme.

Farver fra 1700-tallet

Fornemmelsen for farver og nuancer var næppe noget, som blev bemærket, da huset blev bygget omkring 1780, og husets beboere har ikke kunnet bryste sig af

et hjem med farver på væggene. Til et sådant beskedent og fattigt husmandsbrug var farver og bemalinger alt for fint og alt for dyrt og alt for unødvendigt. Hver en krone skulle vendes; det handlede om at få mad på bordet. Farven på husets vægge var ikke en livsnødvendighed; væggene har allerhøjest været kalket.

Anderledes så det ud, da Realdania By & Byg overtog husmandsstedet i 2019. De forrige ejere havde givet væggene kulør – hvert rum sin farve – og denne farverige tilgang er bibeholdt under Realdania By & Bygs restaurering, om end farverne i dag er nogle andre. Der var ingen fysiske spor tilbage af farvelag og tapeter fra husets første 200 år, så udgangspunktet for husets nuværende farvesætning er derfor en farvepalette, som den så ud i 1700-tallet, dengang huset blev opført.

Alle farver er valgt og blandet specifikt til de enkelte rum med tanke for sol og skygge og med ønsket om at slå en stemning an og indfange en særlig tidsånd.

– Lys og skygge, farver og stofflighed er med til at give en fornemmelse af den epoke, som huset er opført i, men farverne er i høj grad også med til give rummene en identitet og sætte de besøgende i en særlig stemning. Pigmenterne er hentet fra naturen, og farverne changerer alt efter vejrliget, siger Realdania By & Bygs arkitekt og projektleder Anders Brüel, som har stået i spidsen for restaureringen af Stines Hus.

I det gamle jernkomfur i køkkenet, der stadig fungerer upåklageligt, er støbt en opskrift med mel, æg, mælk, smør og gær.

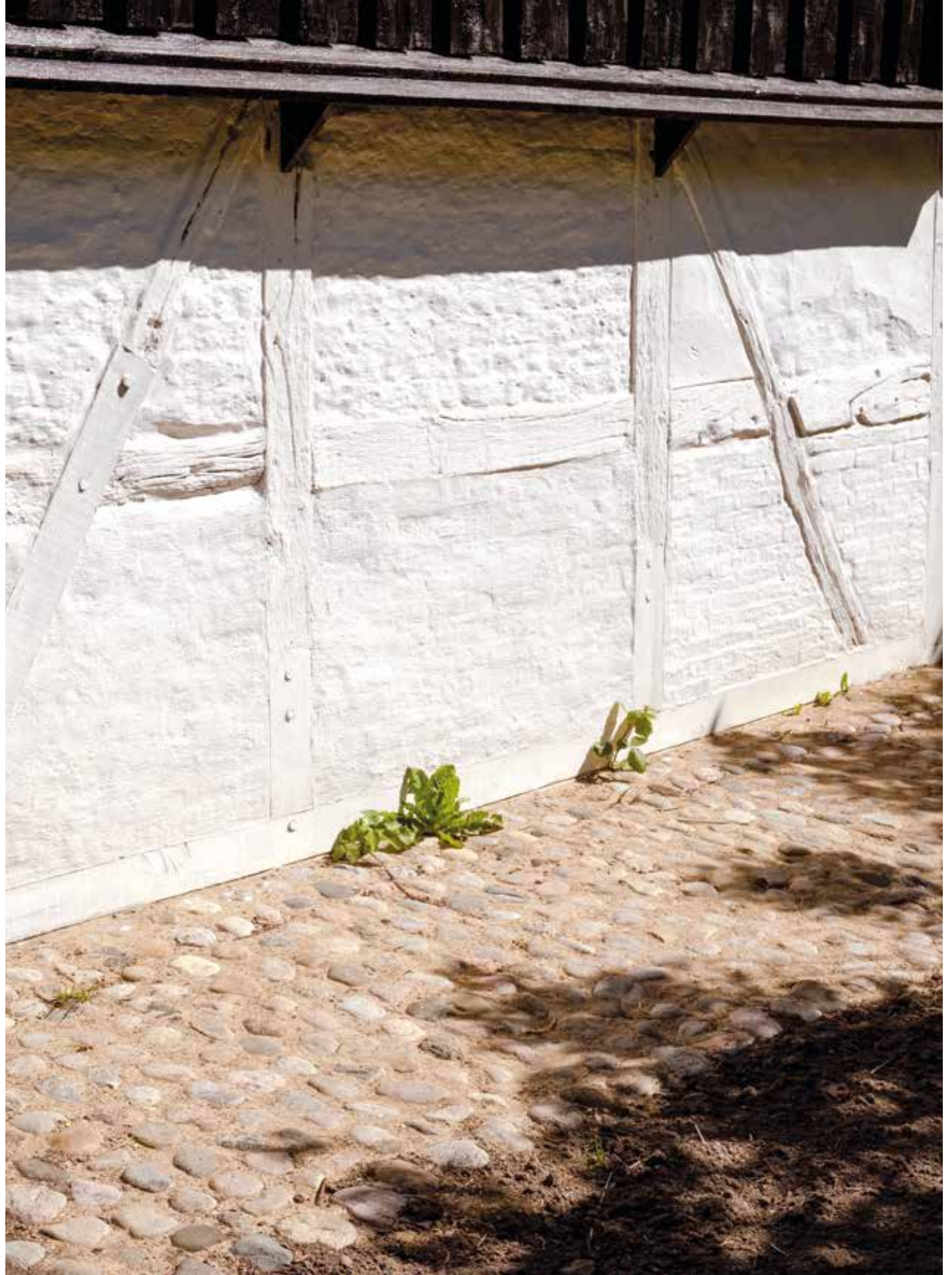
Udtryk og autenticitet

Ønsket om at give “en fornemmelse af den epoke, som huset er opført i”, har været bærende for hele restaureringen. Den overordnede målsætning har været at fastholde husmandsstedets udtryk og autenticitet og samtidig – med nænsomhed og respekt – indarbejde de moderne og nutidige tiltag, som er nødvendige, når huset fremover skal fungere som bolig for en familie. Det sidste spiller en afgørende rolle.

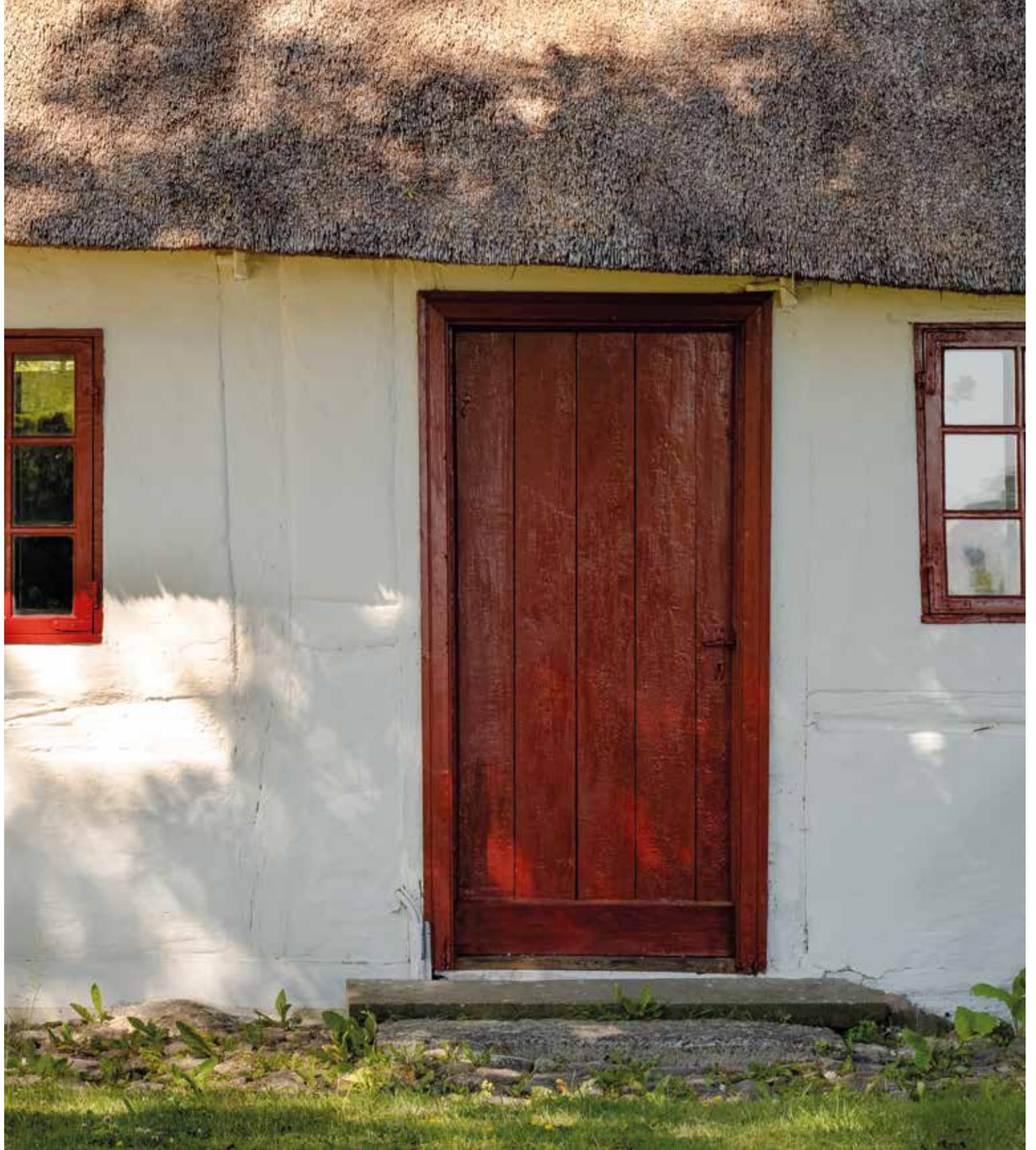
– Selvom husmandsstedet på Lolland er fredet, og selv om Realdania By & Byg har erhvervet det for at sikre og bevare det for eftertiden, betyder det ikke, at huset skal bevares som en tidslomme, hvor alting står

stille. Tværtimod. Huset skal i høj grad være levende, følge med tiden og kunne fungere som sund bolig for et moderne familieliv. Ved at lade fortiden og nutiden gå hånd i hånd bliver huset samtidigt et fint lille eksempel på, hvordan den levende bygningskultur kan fremmes gennem bevaring, forandring og udvikling, understreger Anders Brüel.

Allerede inden Realdania By & Byg tog fat på restaureringen, fremstod Stines Hus som et lille stykke velbevaret og levende bygningskultur – charmerende med sine vidt forskellige vinduer og døre og idyllisk placeret i det flade lollandske landskab, tæt på godset Pederstrup, hvis historie huset er uløseligt forbundet med.

Den sydvendte gavl er en skøn forening af nyt og gammelt egetømmer, brændte mursten og lersten.

I 1960'erne blev det tidligere hønsehus for enden af udhustlængen indrettet som gæsteværelse.

– De tidligere ejere havde passet på huset, så restaureringens hovedfokus var at opjustere komforten, sikre husets konstruktion og tilføre en stemning anno 1770'erne. Mange steder var stemningen allerede slået an med fine levn fra en svunden tid, siger Anders Brüel og fortsætter:

– Husets indre er dog ikke fastholdt i et bestemt tidsbillede, men afspejler derimod den udvikling, som huset er gået igennem. Derfor er nyere tilføjelser som f.eks. badeværelset fra 1960'erne bevaret side om side med de fine reminiscenser fra både 17- og 1800-tallet såsom fyldingsdøre, gerichter, dørgreb, låsekasser og det gamle jernkomfur. Grundlæggende var bygningerne i god stand. Stråtaget var tækket så sent som i 2004, og store dele af bindingsværket var sundt og godt. Den største udfordring i huset var kulde og fugt grundet manglende opvarmning.

Døren, der trods sit simple udtryk er husets hoveddør, fører ind til entreen mellem dagligstuen og øverstestuen. Døren blev i sin tid kun benyttet til fint brug.

Stråtaget

Det kun 16 år gamle stråtag var i overordentlig flot stand, og det var – med tækkemand John Kunzes ord – “udført nærmest hysterisk korrekt”. Det er blevet lagt med udgangspunkt i de spor, der blev fundet i den gamle tagkonstruktion, hvis oprindelige spær bestod af runde, naturvoksede askestammer. I tråd med dette oprindelige tømmer blev der i den nye tagkonstruktion i 2004 derfor brugt finske lægter, altså lægter, hvor kun to af siderne er skåret, mens de to andre sider har bevaret barken.

Ved den nye tækning blev også en del af skalkene fornyet, ligesom der blev foretaget udbedringer på topremnen. I kippen blev der fundet spor af det gamle møre garn, som stråene i sin tid blev bundet med, og ved den nye tækning blev stråene tilsvarende bundet med tjæret hampegarn. Garnet kan ses inde i portrummet, hvor undersiden af taget er synlig.

I tråd med egnens byggeskik blev stråtaget på det lille husmandssted udført med en såkaldt holstensk rygning. Det betyder, at mønningen, dvs. tagryggen, er holdt sammen via små bundter tækkerør, der er syet fast til de to øverste lægter og dermed giver rygningen det egnskarakteristiske spidse udtryk.

Der er ingen kragetæer på rygningen; til gengæld fortsætter tagbeklædningen helt til kip. Den øverste række tækkerør er sat med roden op og er herefter

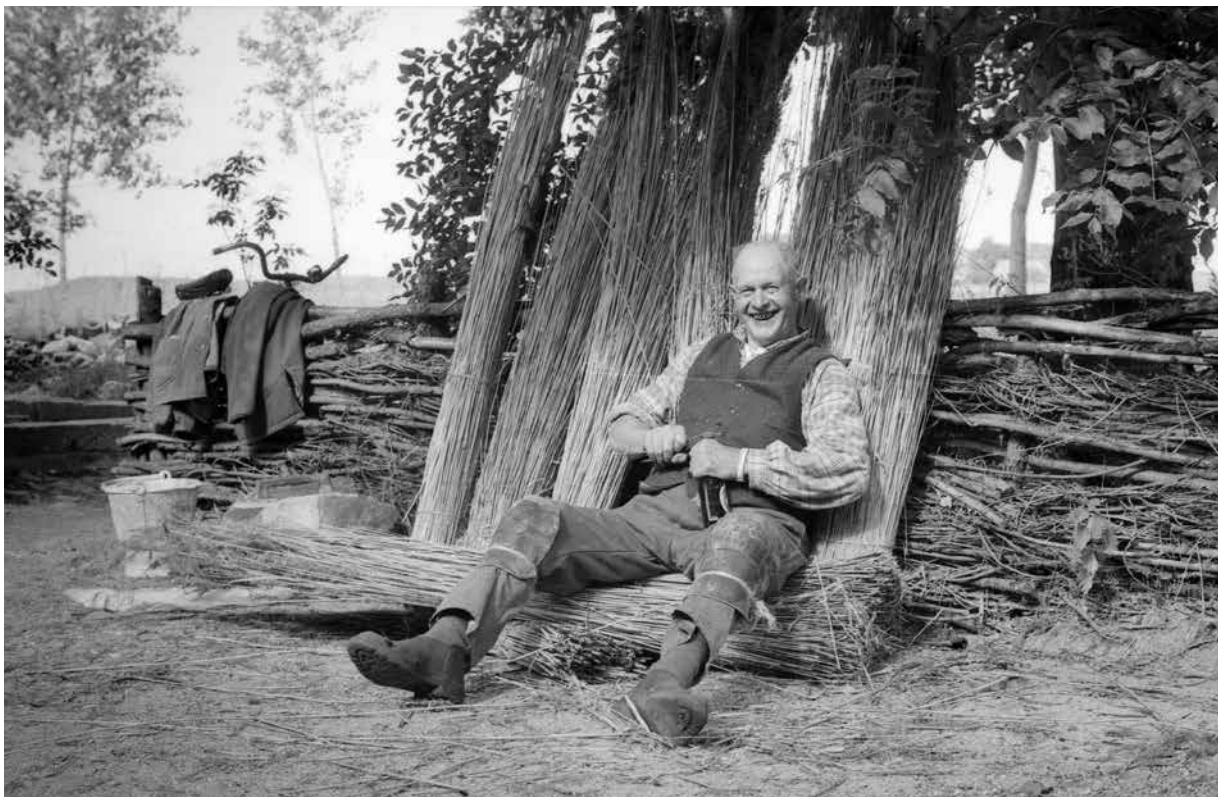

Foto af den lokale tækkemand, der fik sig en øl og et hvil op ad gårdspladsens pileflethegn, da der blev lagt stråtag på Stines Hus for over 50 år siden.

syet på med ganske små sting. Til sidst er toppen af rørene – som jo vender nedad – skåret af, så der er dannet en pæn overgang mellem tag og top.

Også den karakteristiske og iøjnefaldende tækkede gavl – som engang var ganske udbredt på Lolland, men i dag er stort set forsvundet – er udført helt efter bogen. Denne type tækning kendes ikke andre steder i landet, og den er en af husets bærende fredningsværdier.

Hvor nogle gavle beklædes med spån eller brædder, så beklædes en tækket gavl med strå. Den øverste del af gavlen følger facaden lodret nedad og afsluttes med en såkaldt “skyne” – et udhæng skabt ved opskalkning, så stråbeklædningen står frem fra facaden

og danner et lille halvtag, som husmanden kunne stille redskaber eller lægge brænde under. Traditionens oprindelse fortæber sig i de historiske tåger, men i dansk sammenhæng opleves denne tækkemetode ikke i andre landsdele.

Ifølge tækkemanden, som i 2004 stod for tækningen af Stines Hus, er der næsten ingen slid på en sådan tækket gavl; det er kun garnet på det øverste bind, der mørner.

Bindingsværket

Også bindingsværket på Stines Hus fortæller en historie om egnsbyggeskik og traditioner. Bindingsværket står med både fodrem, skråbånd, løsholter,

Skorstenen og rygningen er udført på holstensk eller lollandsk manér.

Skynen, hvor stråtaget fra gavlen er trukket ud over en opskalkning af træ, fungerer som et udhæng, der kan skærme redskaber fra vind og vejr.

Husets havefacade, hvor buksbomhække og pæoner på traditionel vis sætter deres præg på prydhaven.

dokker, tætstående stolper og solidt egetømmer, og som det ligeledes har været kutyme i generationer på Lolland, er husmandsstedets bindingsværk kalket 'over stok og sten' – altså over både tømmer og tavl – og ikke opstolpet, sådan som det ofte ses på fynske og sønderjyske bindingsværksgårde. Det årligt tilbagevendende arbejde med at kalke er gået hurtigere, når man ikke skulle veksle mellem farver og teknikker – og deraf udtrykket, når noget går hurtigt: over stok og sten.

Nogle steder er bundremmen på et tidspunkt blevet støbt i beton – det vides ikke hvornår – men ved restaureringen er en stor del af bundremmen i træ udskiftet, og der er lagt dræn rundt om huset. Jorden

omkring huset indeholder meget ler, og når vandet lægger sig på overfladen, kan bundremmen let blive ødelagt, hvis der ikke drænes.

Kun få steder i bindingsværket var træet rådnet, og dette er nu udskiftet med nyt egetræ, ligesom tavl i dårlig stand er repareret. De steder, hvor der i forvejen var lersten, er der brugt ubrændte lersten, ligesom gamle udtjente lersten er blevet opløst i vand og herefter brugt til at 'slemme', dvs. reparere overflader – næsten som en lerklining. De steder, hvor tavlene allerede var opmuret med mursten, er dette princip gentaget.

Døre, vinduer og porte er frisket op med sort farve, sådan som de stod, da huset blev overtaget,

Kig fra nordsiden til prydhaven bag beboelsen.

bortset fra den nord-syd vendte længe, hvor vinduer og døre var malet røde ind mod gården og hvide ud mod haven. Denne farvesætning er bibeholdt, men frisket op.

Stalden, loen og haven

Stalden og loen er bevaret, som de stod på Stines tid, dog uden dyr, halm og redskaber, men stadig med det oprindelige lerstampede gulv og bokse med jernkæder til køer.

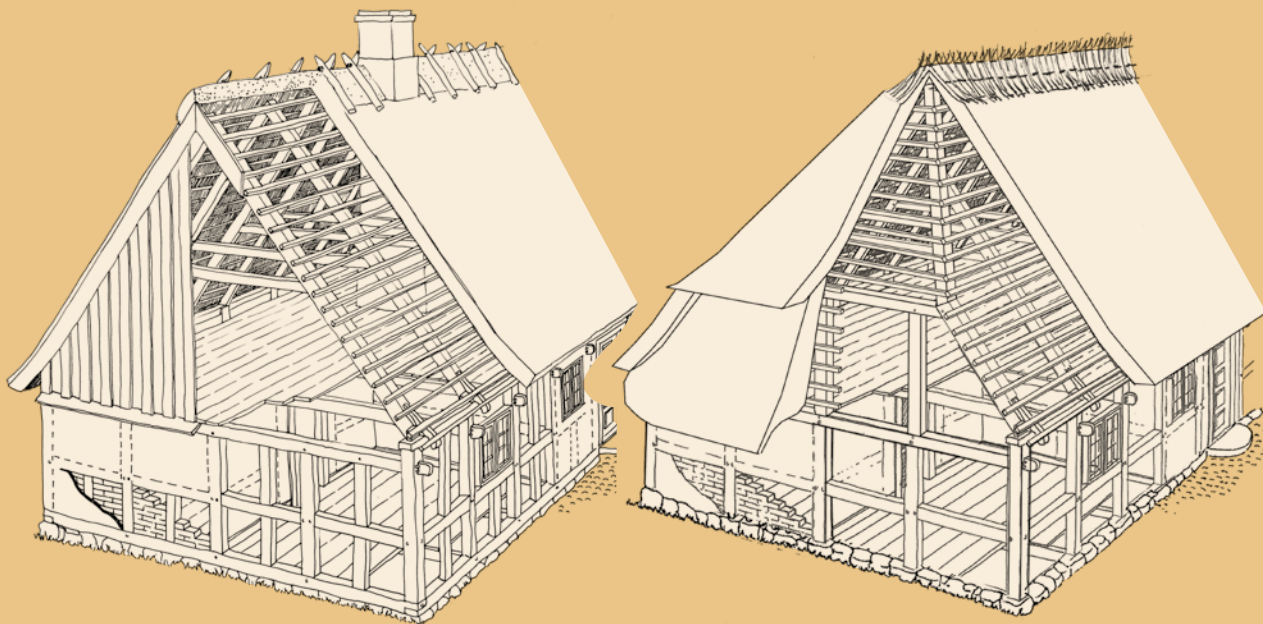
Der er ved restaureringen sat en lille bræddevæg op i loen, og bag den gemmer sig nu varmepumpe, varmtvandsbeholder og andet teknisk udstyr samt vaskemaskine. Rørene fra varmepumpen til radiato-

erne er ført over loftet, hvor der også ligger mineraluldsisolering, lagt af den tidligere ejer.

Haven, som oprindeligt har været både prydhave og nyttehave, er nu alene en prydhave, og den gamle mergelgrav er omdannet til en lille sø. Havens bevoksning er klippet ned, og væltede træer er fjernet, men der er ikke plantet nyt. Bepantningen – hvoraf en del har været der, siden Stine regerede – er en blanding af stauder, hostabed, syrener, bærbuske, frugttræer og popler. Især poplerne tjener flere gode formål: Dels suger de meget vand, dels kan de afstynede grene bruges til pileflethegn. Poplerne er plantet af de tidligere ejere, og ifølge familien kan et pileflethegn nemt holde ca. 6-7 år og herefter bruges til optanding.

Tækket gavl med skyne og holstensk mønning

Til venstre et bindingsværkshus med brædder på gavlen og en mønning med kragetræer. Til højre et bindingsværkshus efter lollandsk byggeskik med tækket gavl og holstensk mønning, dvs. små bundter tækkerør syet fast til de to øverste lægter.

Overalt i Danmark findes byggeskikke, der er særlige for en egn. Egnbyggeskikkene er udtryk for, hvordan livet, kulturen og landskabet på netop det sted har påvirket boligen gennem tiden.

På Lolland udvikledes med tiden en tradition for at tække ikke blot taget men også gavlene på både gårde og husmandssteder. Stråbeklædningen følger facaden lodret fra taget til topremmen på samme vis, som man andre steder bruger spån eller brædder.

På Stines Hus har man ovenikøbet valgt at afslutte den tækkede gavl med en 'skyne', dvs. udhæng, hvorunder beboerne kan stille f.eks. redskaber, der derved skærmes mod vind og vejr. Skynen opstår,

ved at man lader gavlens stråbeklædning fortsætte ud over en opskalkning, et skelet, af træ.

En anden lokal tradition er at afslutte stråtaget med en holstensk mønning – også kendt som en lollandsk mønning. Mønningen eller rygningen er den øverste afslutning på taget, og på Lolland foreskriver traditionen, at dette gøres uden kragetræer. Rygningen er holdt sammen via små bundter tækkerør, der er syet fast til de to øverste lægter. Den øverste række tækkerør er sat med roden op og er herefter syet på med ganske små sting. Til sidst er toppen af rørene, som vender nedad, skåret af, så der er dannet en pæn overgang mellem tag og top, hvilket giver rygningen det egnskarakteristiske spidse udtryk.

Et hus i evig forandring

Selvom Stines Hus var et fattigmandshjem uden farver på væggene, er det i dag farvesat med 1700-tallets farver. De markante farver tilføjer ikke blot hvert rum en stemning og en sanselighed; de skaber også en visuel ro.

Trods den beskedne størrelse rummer huset nemlig et væld af stilarter fra forskellige tidsperioder. Ingen døre, vinduer eller paneler er ens; hver især har de forskellige proportioner, profileringer og raffinementer. Eksempelvis er døren mellem øverstestuen og entreen fra sidste halvdel af 1700-tallet, og med sine fine beslag og profileringer er den egentlig alt for fin til huset, men måske er den kommet dertil som byggeaffald fra ombygningen af Pederstrup Gods. Andre døre er fra 1800-tallet, og mellem køkkenet og baggangen sidder en simpel, nyere revledør. Også vinduerne er vidt forskellige, fra forskellige epoker og med forskellige sprosser og profileringer.

Som sådan er de uensartede døre og vinduer en fin understregning af den fattigdom, som herskede i det beskedne hus, hvor alt byggemateriale, ikke mindst døre og vinduer, var bekosteligt, og genbrug derfor var en nødvendighed.

1700-tallets farver

For at skabe en visuel ro i oplevelsen af de enkelte rum og af huset som helhed er alle døre, paneler og vinduesrammer blevet malet i samme farve; en meget

mørk grå med et strejf af olivengrøn, som blev fundet på døren fra 1700-tallet. Sammen med de brædebeklædte lofter – som er malet i en variant af samme farve, blot lidt lysere – skaber den ensartede farve en ro og harmoni i huset.

Ganske som i 1700-tallet er de gråmalede vinduer og paneler akkompagneret af vægge i kraftige farver. Hvert rum er forskelligt fra det næste, og et kig gennem huset er et sandt farveorgie. Således er dagligstuen malet i en lys kromoxydgrøn, mens det lille kammer står i en lys berlinerblå og øverstestuen i en lys okkergul. Væggene i entréen, baggangen og køkkenet er hvide, mens de i sovekammeret bag badeværelset er en mørkere kromoxydgrøn. Gæsteværelset – som blev tilføjet i 1960'erne i det tidligere hønsehus – er malet med lys jernoxyd eller på jævnt dansk: lyserød.

Alle farverne i huset er skabt med naturens egne pigmenter. Den maling, som er brugt, er en emulsion af linolie og vand, som er tilsat f.eks. oxyd, dvs. pigmenter hentet direkte op af jorden. Farvelagene er påført med kost, der giver overfladen en stofflighed, så væggene næsten fremstår som velour.

Køkkenets støbejernskomfur

Et enkelt sted er træværkets grålige farve dog udeladt, nemlig i køkkenet, som er helt nyt, men meget simpelt i sit udtryk. Det er snedkerfremstillet i fyrre-

Døren mellem dagligstuen og den tidligere forstue, som i dag er køkkenet, er den oprindelige.

I husets køkken ved siden af døren til gårdspladsen sidder stadig et af de store vinduer, som i en periode prydede østfacaden, og som var årsag til, at løsholten blev sænket. Alle øvrige store vinduer blev udskiftet med mindre vinduer i 1960'erne.

træ og med køkkenbænk og spiseplads. I køkkenet er træværket malet mørk petroleumtblå, som spiller flot sammen med den lysegrønne vægfarve i dagligstuen.

Væggene i køkkenet er kalket hvide, og det er de også i badeværelset, som blev bygget i 1960'erne i den gamle lo sammen med et soveværelse og en mellemgang. Badeværelset er bibeholdt i dets originale 60'er-udtryk, og som sådan bidrager det til fortællingen om husets forandringer gennem tiden – en fortælling, som for Stine Dath begyndte med et primitivt das i stalden.

Også køkkenet har gennem tiden forandret sig. Oprindeligt var køkkenet forsynet med en bageovn med ildbænk og gruekedel og ved siden af et lille forråds-kammer. Allerede i Stines tid blev bageovnen

med tilhørende ildbænk revet ned, og komfuret kom til.

I 1960'erne, da huset undergik en større istandsættelse, blev skillevæggen mellem køkkenet og forråds-kammeret fjernet, og der blev indrettet en spisekrog. Det smalle vindue for enden af køkkenbordet afslører, hvor det beskedne forråds-kammer oprindeligt har haft sin placering. I modsætning til spisekammeret, som måtte lade livet, så overlevede det sorte støbejernskomfur, og det virker fortsat upåklageligt.

Køkkengulvet og gulvet i entreen og badeværelset er af gule teglsten. Gulvene blev lagt i 1960'erne, og ved istandsættelsen blev der under køkkengulvet fundet en gammel ovnplade. Ingen har kunnet fortælle om pladens oprindelse; måske har den siddet i den gamle bageovn; måske har den været en del af en

Det lille vindue ved køkkenvasken var engang eneste lyskilde i spisekammeret. I dag kaster det lys over det nye køkken, hvor der er kommet både koldt og varmt vand.

Dagligstuen er husets centrale rum. Stuen havde i modsætning til øverstestuen og kammeret en varmekilde, og det betød, at det var i dette rum, beboerne sov, spiste, arbejdede og opholdt sig.

bilægger i stuen, men den er i hvert fald bevaret som en del af husets historie.

Oprindeligt har alle gulvene i huset været lerstampede. Bræddegulvene er kommet til løbende, og de er sandsynligvis blevet lagt direkte på jorden og har derfor måttet udskiftes ad flere omgange på grund af den opstigende fugt. De bræddegulve, som i dag ligger i husets opholdsrum, er derfor af forskellig alder og beskaffenhed, men de er alle – som det var skik og brug i finere hjem i 1700-tallet – nu lakeret med en mørk lak, som tilfører både varme og dybde til rummene. Lakken er en såkaldt tonkinlak, også kaldet Kinalak, der stammer fra Tonkinbugten i Vietnam, og består af linolie og tungolie eller træolie.

Genbrug af gamle gulvbrætter

Husets komfort er forbedret på flere måder. Der er installeret et luft-til-vand-varmepumpeanlæg, og der er monteret nye og flere radiatorer som erstatning for tidligere el-paneler. Der er ført rør hen over loftet fra radiatorerne til varmepumpen.

Derudover er huset forsynet med forsatsruder. Oprindeligt havde huset ganske små vinduer, men på et tidspunkt – det vides ikke hvornår – har Stines forgænger fået sat større vinduer i ind mod gårdspladsen og sænket løsholten til dér, hvor den sidder i dag. Mod haven sidder de vinduer, som huset havde, da den forrige ejer overtog det – og måske er disse de originale.

Alle vinduer er forsynet med nye spinkle forsatsvinduer, der sikrer så meget dagslys som muligt i de små stuer

Mod gården blev vinduerne i 1960'erne udskiftet med gamle brugte vinduer i den 'rigtige' størrelse, men løsholten forblev. Ét af de store vinduer overlevede dog, nemlig vinduet i køkkenet mod gården.

Alle vinduer er nu forsynet med forsatsvinduer, som er specialfremstillet af en snedker og tilpasset hvert enkelt vindue med alle dets skævheder og forskydninger. Forsatsvinduerne er i en spinkel konstruktion, der sikrer, at så meget dagslys som muligt finder vej ind i de små stuer, og de er malet i samme grå nuance som vinduerne.

Den eksisterende isolering, som tidligere ejere efter Stine har tilført huset, er bibeholdt i form af 150 mm mineraluld på loftet og lecanødder bag forsatsvæggene i letbeton.

I soveværelset, som sammen med den lille mellemgang og badeværelset blev tilføjet i 1960'erne, er der isoleret under gulvet. Strøerne under gulvet var rådne på grund af et utæt afløb fra badeværelset, og i forbindelse med udskiftning af afløbene blev gulvet i soveværelset brudt op, og der blev lagt nye rør og isolering og støbt nyt terrændæk. Håndværkerne var heldige at finde gamle gulvbrædder fra en nærliggende ejendom, der skulle rives ned, og disse brædder har nu fundet vej ind i Stines Hus – helt i tråd med den nøjsomme og sparsommelige tankegang, som der blev levet efter for 250 år siden, hvor beboerne kun lige havde til dagen og vejen.

Over "stok og sten"

Kalkningen af Stines Hus er gået "over stok og sten"; ikke fordi håndværkere har skyndt sig at blive færdige – men fordi huset er kalket over både tavl og træværk. Det er nemlig der, at udtrykket om 'at skynde sig' stammer fra. Hver egn sin byggeskik – også når det kommer til farvesætning af huse, og på mange egne valgte man at tjære træværket, mens murværk blev kalket i en eller flere farver og under tiden også opstreget med pensel. Men på Lolland var den gængse metode at give både træ, overtavl og undertavl samme behandling – og det gik naturligvis

væsentligt hurtigere, hvilket må have været en stor fordel for fæstebonden, når det igen var tid til det årligt tilbagevendende arbejde.

Efter restaureringen af Stines Hus fremstår facaden, som den altid har gjort, kalket over stok og sten med hvidtekalk. En lille undtagelse er dog skorstenen. Den er malet med Keim i en silikatmaling. Silikat er et mineral, som også bruges til glas, cement og keramik. Det blandes med vand og bruges ofte som erstatning for kalk, da det giver en pæn overflade, som er lidt mindre krævende end kalk.

Stine's House

– Rare Regional Architectural Style in Southern Denmark

Stine's House is a listed 18th-century smallholding built in a special regional architectural style. It features a unique type of thatching, which was once quite common on the island of Lolland in southern Denmark, but which today has just about disappeared. As a smallholding, the house also represents a type of house, which was once widespread throughout Denmark, but of which there are very few left today: a poor man's home for the rural working class.

Stine's Hus, named after one of its past residents, was well preserved and in good condition when Realdania By & Byg acquired it in 2019, so only gentle restoration was called for. The house is rented out for residential purposes and is one of Realdania By & Byg's collection of more than 50 houses representing 500 years of Danish building culture, all of which play a role in keeping building culture alive.

A traditional smallholding on Lolland

What makes Stine's House so characteristic of the region of Lolland is the fact that the top section of its end wall is also thatched. This feature is still intact. This tradition is seen nowhere else in Denmark and is now only to be found in very few places on Lolland.

The top section of the end wall is rounded off with what is called a skyne – a kind of eave, where

the cladding of the end wall protrudes over a wooden frame. Beneath it, the smallholder could hang his tools, thereby protecting them from the elements. The roof of the house is finished with a so-called Holstein or Lolland ridge, while the entire structure of the house, both the half-timbering and the masonry infill, is limewashed – another traditional Lolland feature.

The house is also one of the oldest preserved smallholdings in Denmark. It was built on land belonging to the nearby Pederstrup Estate, where the smallholders carried out various farming tasks. At that time, the smallholding was allocated four 'barrels' (an old Scandinavian unit of area) of land, so the serf could supplement his family's household income with a little farming and animal husbandry. In the 18th and 19th centuries, there were thousands of such smallholdings throughout Denmark. Today, many have been demolished or rebuilt.

Realdania By & Byg's restoration

The previous owners had taken good care of Stine's Hus when Realdania By & Byg acquired it. Consequently, the restoration was mainly about upgrading its comfort factor, safeguarding the structure of the house and adding an 18th-century touch.

The thatched roof was only 16 years old, in its original state and in excellent condition. The half-timbering itself was in need of repair. Poor timber was replaced with new, and the façade was lime-washed in the traditional way.

The interior restoration was mainly about installations and colours. Even though the house had been a poor man's dwelling with no colours on the walls, today it features an 18th-century colour palette, which not only lends each room an ambi-

ence and sensory quality, but is also soothing to the eye.

The windows were fitted with new double glazing, and new radiators have been installed, which are connected to a new, more climate-friendly heating system. The kitchen underwent the greatest transformation. New cabinets and worktops were fitted, together with an additional faucet, so the house now has hot water. The old iron stove, which is still fully functional, remains.

Plantegning over Stines Hus

Stine Daths Hus ligger på
Mageltving Møllevvej 23, Lolland.
Det er 140 m² stort, hvoraf de 83 m²
udgør beboelsen og de andre 67 m² udhus.
Grunden er på 1.950 m².

Bygninger er en del af vores kulturarv. Et håndgribeligt levn, som vores forfædre har givet videre, og som vi er forpligtet til at værne om.

Realdania By & Byg udvikler eksperimenterende nybyggeri og bydele, og bevarer historiske ejendomme gennem filantropiske investeringer og aktivt ejerskab.

Vi opbygger og formidler en samling af gode eksempler på arkitektur og byggestil over hele landet – og formidler viden og løsninger fra alle projekterne.

Læs mere på www.realdaniabyogbyg.dk